
Ivana FERIĆ
Tomislav SMERIĆ

PONOS NA
ORUŽANE SNAGE
KAO ELEMENT
KONFIGURACIJE
NACIONALNOG
PONOSA

Nacionalni se identitet, u sociopsihološkom smislu, definira kao simboličko-kognitivna i emocionalna vezanost građana za vlastitu zemlju, odnosno kao svijest o pripadnosti određenoj nacionalnoj skupini, koja uključuje i postojanje zajedničkih, konsenzualno prihvaćenih vjerovanja i vrijednosti. Prema mišljenju nekih autora (npr. Rose, 1984.; Smith i Jarkko, 1998.) nacionalni je ponos upravo jedna od takvih temeljnih društvenih vrijednosti koja ujedinjuje građane određene zemlje i karakterizira neku društvenu zajednicu u cjelini, a odražava osjećaje poštovanja i ponosa građana prema vlastitoj naciji. Takvi se osjećaji temelje na brojnim čimbenicima koje je ugrubo moguće svrstati u dvije osnovne skupine: kulturno-povijesne i ekonomsko-političke čimbenike. Kulturno-povijesni čimbenici nacionalnoga ponosa odnose se ponajprije na povijesnu baštinu te umjetnička i znanstveno-tehnološka postignuća nekoga naroda, dok skupinu ekonomsko-političkih čimbenika čine politički sustav i institucije, ekonomija, društveno uređenje i međunarodni prestiž zemlje (Hjerm, 1998.).

Rani radovi na temu nacionalnog ponosa temeljili su se uglavnom na rezultatima dobivenima iz istraživanja društveno-političkih vrijednosti, u kojima je u anketni upitnik, između ostalih, bilo uključeno i pitanje o nacionalnom ponosu koje je glasilo: "Koliko ste ponosni na svoju zemlju?" (World Value Survey provedeno 1981. u 15 zemalja; prema Inglehart, 1990.), odnosno: "Koliko ste ponosni što ste državljanin ove zemlje?" (New Democracies Barometer V. provedeno 1998. u 12 istočnoeuropskih zemalja; prema Rose i Haerpfer, 1998.). Važno je, međutim, naglasiti problem pouzdanosti takve mjere, jer se njome – o relativno kompleksnom i višedimenzionalnom konceptu nacionalnog ponosa – prosuđuje na temelju odgovora ispitanika na samo jedno pitanje.

Znatno pouzdanija mjera nacionalnog ponosa primijenjena je u istraživanjima "Aspekti nacionalnog identiteta" provedenima u okviru međunarodnoga projekta International Social Survey Program (ISSP) 1995. te 2003. godine.¹ Riječ je o dva opsežna međunarodna istraživanja nacionalnog identiteta na velikim, nacionalno reprezentativnim uzorcima ispitanika provedenima u 23 (1995. godine) odnosno 34 zemlje (2003. godine). U oba je istraživanja ispitivan i stupanj nacionalnog ponosa koji građani pojedinih zemalja iskazuju, a jedan od niza primijenjenih instrumenata bila je "ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima" (Haller i Yuchtman-Yaar, 1992.) kojom se vrednuju specifične značajke ili postignuća zemlje u 10 područja, a to su: način provođenja demokracije, politički utjecaj u svijetu, korektnost i jednakost u odnosu prema svim društvenim skupinama, gospodarska postignuća, sustav socijalne skrbi, znanstvena i tehnološka postignuća, postignuća u sportu, postignuća u umjetnosti i književnosti, oružane snage te nacionalna povijest.

Dobiveni rezultati pokazali su da je struktura nacionalnog ponosa, utvrđena na razini vrednovanja pojedinih društvenih postignuća, ne samo važan pokazatelj odnosa građana prema vlastitoj zemlji već da upućuje i na javnu percepciju društvenoga stanja – determiniranu u velikoj mjeri informiranošću građana o pojedinim aspektima društvenoga života i značenjem koje pridaju različitim područjima društvenoga djelovanja (Evans i Kelley, 2002.; Smith i Kim, 2005.). Općenito govoreći, u većini zemalja obuhvaćenih istraživanjem najjači izvor ponosa predstavljala su postignuća u umjetnosti i književnosti, te znanstvena i tehnološka postignuća i postignuća u sportu, dok su značajno niži postoci iskazanoga nacionalnog ponosa, uz znatno veći varijabilitet među zemljama, zabilježeni s obzirom na postignuća u gospodarsko-političkim područjima.

Faktorska struktura ljestvice nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima provjeravana je u nekoliko navrata (npr. Meyer i sur., 1997.; Hjerm, 1998.; Kelley i Evans, 1998.), a dobiveni rezultati konzistentno su ukazivali na postojanje dva faktora koji odgovaraju teorijski pretpostavljenim dimenzijama kulturno-povijesnih te ekonomsko-političkih čimbenika nacionalnog ponosa. U kontekstu ovoga rada zanimljiv je podatak da se ponos

1 International Social Survey Program (ISSP) bavi se međunarodnim komparativnim istraživanjima društveno-političkih stavova koja se provode svake godine, točno utvrđenom metodologijom, na reprezentativnim probabilistički stratificiranim uzorcima punoljetnog stanovništva u (sada već) 45 zemalja članica.

na oružane snage, pri svim provjerama faktorske strukture ljestvice, sustavno smještao unutar kulturno-povijesne dimenzije nacionalnog ponosa – što su autori pokušali objasniti činjenicom da se društvena percepcija postignuća oružanih snaga uglavnom više veže uz nacionalnu povijest nego uz društveno-političke institucije pojedine zemlje, pa su stoga i oružane snage kao element nacionalnog ponosa bliže skupini kulturno-povijesnih nego političko-ekonomskih čimbenika.

Ljestvica nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima primijenjena je i u Hrvatskoj, u sklopu nekoliko opsežnih istraživanja javnoga mnijenja (Ferić, 2000.; Ferić i Burušić, 2004.), a dobiveni su rezultati pokazali kako većina hrvatskih građana sustavno izražava snažno pozitivne nacionalne osjećaje, a glavni konstitutivni elementi našega nacionalnog ponosa su, u prvome redu, značajni sportski uspjesi i naša nacionalna povijest, potom postignuća u umjetnosti i književnosti, znanstveno-tehnološka postignuća te oružane snage.

Za potrebe ovoga rada analizirani su podaci o iskazanome stupnju nacionalnoga ponosa prikupljeni dosadašnjim istraživanjima javnoga mnijenja u Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na ponos na oružane snage kao značajan konstitutivni element nacionalnoga ponosa hrvatskih građana. Osim usporedbe iskazanoga stupnja ponosa na Oružane snage Republike Hrvatske u razdoblju od 1998. do 2008. godine, te analize razlika utvrđenih s obzirom na određena sociodemografska obilježja ispitanika, važnost ponosa na oružane snage kao komponente nacionalnog ponosa hrvatskih građana analizirana je i usporedbom s rezultatima ISSP istraživanja provedenih na međunarodnoj razini, 1995. te 2003. godine.

METODA

Podaci analizirani u ovome radu prikupljeni su u sklopu četiri opsežna istraživanja javnoga mnijenja provedena istom metodologijom – usmenom anketom, na reprezentivnim, probabilistički izabranim i višestapno stratificiranim uzorcima punoljetnoga stanovništva Republike Hrvatske. Prvo je istraživanje provedeno u listopadu 1998. godine (Lamza Posavec i sur., 1998.), drugo u prosincu 2002. (Lamza Posavec i sur., 2003.), treće u ožujku 2008. (Smerić i sur., 2008.), te četvrto u listopadu 2008. godine (Brajša-Žganec i sur., 2008.).

Uzorkom su 1998. godine bila obuhvaćena 3474 ispitanika, 2002. godine 3508 ispitanika, u ožujku 2008.

godine 3420 ispitanika, te u listopadu 2008. godine 4000 ispitanika.

U sva je četiri istraživanja primijenjena ista ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima, kojom se ispituje koliko je pojedinac ponosan na vlastitu zemlju s obzirom na postignuća u 10 specifičnih područja (način provođenja demokracije, politički utjecaj u svijetu, korektnost i jednakost u odnosu prema svim društvenim skupinama, gospodarska postignuća, sustav socijalne skrbi, znanstvena i tehnološka postignuća, postignuća u sportu, postignuća u umjetnosti i književnosti, oružane snage te nacionalna povijest). Ponuđeni odgovori na ljestvici kreću se od 1 ("uopće nisam ponosan") do 5 ("vrlo sam ponosan") – dakle, viši rezultat na ljestvici odražava veći nacionalni ponos.

Prikupljeni podaci na osnovnoj su razini obrađeni deskriptivno, frekvencijsko-proporcijskom analizom. Za procjenu međusobnoga odnosa sociodemografskih varijabli i iskazanoga stupnja nacionalnog ponosa izračunate su analize varijance po nezavisnim dimenzijama. Pri tome su – za potrebe ovoga rada – u analizu uzeti samo podaci prikupljeni istraživanjem provedenim u listopadu 2008. godine, dakle posljednji u nizu prikupljeni podaci. Provjera osnovnih relacija obavljena je jednosmjernom analizom varijance, a kao nezavisne varijable uzete su: spol ispitanika, dob, stupanj naobrazbe, socioekonomski status, te tip naselja u kojem ispitanik živi.

Ispitanici su prema dobi podijeljeni u šest skupina: 18-30 godina, 31-40, 41-50, 51-60, 61-70 te 70 godina i više. Stupanj naobrazbe (školska sprema) ispitanika mjerjen je na ljestvici od devet stupnjeva, koji su pri obradi svedeni na tri stupnja: niža, srednja i viša/visoka školska sprema. Socioekonomski status definiran je kao visina mjesečnog prihoda po članu kućanstva, a mjerjen je na ljestvici od šest stupnjeva: manje od 1000 kuna, 1000-2000, 2000-3000, 3000-4000, 4000-5000 te više od 5000 kuna. Za određivanje tipa naselja upotrijebljena je Vreskova tipologija urbanizacije naselja (Vresk, 1982.-1983.), prema kojoj su naselja razvrstana u četiri kategorije: gradska naselja, jače urbanizirana, slabije urbanizirana i ostala naselja.

REZULTATI

Pretpostavljena dvodimenzionalnost konstrukta nacionalnog ponosa provjerena je faktorskom analizom čestica ljestvice nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima. U Tablici 1 prikazani su rezultati faktorske analize provedene na podacima prikupljenima istraživanjem u listopadu

2008. godine (N=4000). Na temelju *scree-testa* zadržana su dva faktora koja su potom zakrenuta u *varimax* položaj.

Ivana FERİĆ
Tomislav SMERİĆ
**Ponos na oružane
snage kao element
konfiguracije
nacionalnog ponosa**

	Faktor 1	Faktor 2
Politički utjecaj u svijetu	0,77	
Gospodarska postignuća	0,75	
Način provođenja demokracije	0,75	
Sustav socijalne skrbi	0,68	
Korektnost i pravednost u odnosu prema svim društvenim skupinama	0,56	
Postignuća u sportu		0,77
Postignuća u umjetnosti i književnosti		0,76
Povijest		0,63
Oružane snage		0,60
Znanstvena i tehnološka postignuća		0,56

Tablica 1.
Faktorska struktura
ljestvice nacionalnog
ponosa u specifičnim
postignućima

Dobiveni faktori u potpunosti odgovaraju pretpostavljenim dimenzijama ekonomsko-političkih (faktor 1) i kulturno-povijesnih (faktor 2) čimbenika nacionalnog ponosa, a u skladu su s nalazima prethodnih provjera faktorske strukture ove ljestvice provedenima na podacima prikupljenim u drugim zemljama svijeta (Meyer i sur., 1997.; Hjern, 1998.; Kelley i Evans, 1998.). Opravdano je stoga, u daljnjem izlaganju i interpretaciji podataka, razmatrati dobivene rezultate kroz te dvije temeljne kategorije – pri čemu je ponos na oružane snage jasno definiran kao sastavni dio kategorije kulturno-povijesnih čimbenika nacionalnog ponosa.

Nacionalni ponos u specifičnim postignućima – usporedba kroz godine

U Tablici 2 prikazani su postoci ispitanika koji su odgovorili da su ponosni na Hrvatsku s obzirom na postignuća u pojedinim područjima. Rezultati otkrivaju da je nacionalni ponos hrvatskih građana sustavno značajnije povezan s percepcijom kulturno-povijesne snage i ugleda zemlje nego s percepcijom njezine uspješnosti na političko-gospodarskom planu.

Tablica 2.

Koliko ste ponosni
na Hrvatsku s obzirom
na njezina:

	Termin istraživanja			
	X. 1998.	XII. 2002.	III. 2008.	X. 2008.
	Postotak odgovora “vrlo ponosan” i “donekle ponosan”			
KULTURNO-POVIJESNI ČIMBENICI				
postignuća u sportu	88,0	84,1	93,4	90,2
povijest	81,2	74,7	83,5	77,8
postignuća u umjetnosti i književnosti	62,4	59,9	75,1	75,8
znanstvena i tehnološka postignuća	47,4	39,9	66,1	71,7
oružane snage	82,6	59,8	66,7	65,9
EKONOMSKO-POLITIČKI ČIMBENICI				
korektnost i pravednost u odnosu prema svim društvenim skupinama	41,7	37,7	55,5	52,2
način provođenja demokracije	41,7	47,1	60,8	49,1
politički utjecaj u svijetu	40,1	36,6	53,0	44,7
gospodarska postignuća	26,8	20,1	42,2	40,3
sustav socijalne skrbi	26,8	18,1	36,9	40,3
Broj ispitanika	3474	3508	3420	4000
Maksimalni varijabilitet (+/-)	1,7	1,7	1,7	1,5

Prema tome se kriteriju, kao glavni konstitutivni elementi nacionalnoga ponosa hrvatskih građana, na prvome mjestu ističu značajni sportski uspjesi i naša nacionalna povijest – za koje, prateći rezultate kroz godine, sustavno više od tri četvrtine ispitanika izjavljuje da je vrlo ili donekle ponosna. Visok stupanj ponosa zabilježen je i s obzirom na postignuća u umjetnosti i književnosti (na koja je, ovisno o terminu istraživanja, ponosno 60 do 76 posto ispitanika) te znanstvena i tehnološka postignuća – kao specifično područje u kojem se ujedno, od 1998. do 2008. godine bilježi i najveći porast postotka ispitanika koji izjavljuju da su vrlo ili donekle ponosni.

Postignuća Oružanih snaga Republike Hrvatske su 1998. godine predstavljala jedan od najsnažnijih izvora nacionalnoga ponosa – postotak ispitanika koji su u istraživanju te godine izjavili da su ponosni na oružane snage iznosio je 83%. U sljedećem istraživanju, provedenome 2002. godine, taj je postotak pao na svega 60% – što je ujedno, u odnosu na druge elemente nacionalnoga ponosa predstavljalo i najveći pad udjela “vrlo” ili “donekle” ponosnih ispitanika (naime, riječ je o padu od 23%, dok se na ostalim česticama zabilježeni pad kretao od 3 do 9%). No, podaci novijih istraživanja (ožujak i lipanj 2008. godine) pokazuju da ponos na oružane snage kao element nacionalnoga ponosa doživljava povratni “uzlet”, a postotak ispitanika koji izjavljuju da su ponosni na postignuća naših oružanih snaga penje se na 66-67%.

Za razliku od navedenih kulturno-povijesnih čimbenika, druga, ekonomsko-politička dimenzija nacionalnoga ponosa, nije u Hrvatskoj jače izražena i – s obzirom na to da je u osnovi situacijski determinirana – odražava očito i dalje aktualne gospodarske, socijalne i političke probleme i poteškoće zemlje. Pri tome se – u negativnom smislu – posebno ističu gospodarska postignuća i sustav socijalne skrbi, na koje građani Hrvatske sustavno iskazuju najmanji stupanj ponosa. No, valja reći kako se, s obzirom na postignuća zemlje na političko-gospodarskom planu, postotak “ponosnih” građana u 2008. godini ipak povećava (u odnosu na onaj zabilježen 2002., odnosno 1998. godine) – što bi značilo da je i javna percepcija pojedinih aspekata gospodarsko-političkoga djelovanja pozitivnija nego u prethodnim razdobljima.

Dotadnu usporedbu iskazanoga stupnja nacionalnoga ponosa 1998., 2002. i 2008. godine pružaju i prosječne vrijednosti procjena pojedinih čestica ljestvice nacionalnoga ponosa, kao i na temelju njih izračunati rangovi (Tablica 3). Mogući raspon prosječnih ocjena za pojedinu česticu kreće se od 1 do 5, pri čemu viši rezultat odražava veći nacionalni ponos.

Tablica 3.
Prosječne vrijednosti (M) procjena pojedinih čestica ljestvice nacionalnoga ponosa i na temelju njih izračunati rangovi

	Termin istraživanja							
	X. 1998.		XII. 2002.		III. 2008.		X. 2008.	
	Prosječne ocjene (<i>i rangovi</i>)							
KULTURNO-POVIJESNI ČIMBENICI								
postignuća u sportu	4,5	(1)	4,3	(1)	4,6	(1)	4,5	(1)
povijest	4,2	(3)	3,9	(2)	4,2	(2)	4,1	(2)
postignuća u umjetnosti i književnosti	3,7	(4)	3,5	(3-4)	3,9	(3)	4,0	(3)
znanstvena i tehnološka postignuća	3,2	(5)	2,9	(6-7)	3,5	(5)	3,8	(4)
oružane snage	4,3	(2)	3,5	(3-4)	3,6	(4)	3,7	(5)
EKONOMSKO-POLITIČKI ČIMBENICI								
korektnost i pravednost u odnosu prema svim društvenim skupinama	3,0	(6)	2,9	(6-7)	3,2	(6-7)	3,2	(6)
način provođenja demokracije	2,9	(7-8)	3,0	(5)	3,2	(6-7)	3,0	(7)
politički utjecaj u svijetu	2,9	(7-8)	2,7	(8)	3,1	(8)	2,9	(8)
gospodarska postignuća	2,4	(9-10)	2,1	(9-10)	2,8	(9)	2,8	(9-10)
sustav socijalne skrbi	2,4	(9-10)	2,1	(9-10)	2,6	(10)	2,8	(9-10)
CIJELA LJESTVICA								
Prosječna ocjena (M)	33,5		30,9		34,6		34,8	
st.dev.	7,83		6,73		7,30		6,95	
Broj ispitanika	3474		3508		3420		4000	

Na temelju tako prikazanih rezultata određene pravilnosti još jasnije dolaze do izražaja. Naime, prvo što je moguće zapaziti jest činjenica da kulturno-povijesni čimbenici nacionalnoga ponosa, u svakome od provedenih istraživanja, zauzimaju prvih pet mjesta po važnosti (odnosno po snazi iskazanoga ponosa), dok se na mjestima od 6. do 10. sustavno smještaju ekonomsko-politički čimbenici. Jedina iznimka zabilježena je 2002. godine kada se na petome mjestu, s prosječnom ocjenom 3,0 našao “način provođenja demokracije” (inače element ekonomsko-političke dimenzije), dok su “znanstvena i tehnološka postignuća” s prosječnom ocjenom 2,9 dijelila šesto mjesto s “korektnošću i pravednošću u odnosu prema svim društvenim skupinama”.

U skladu s podacima prikazanima u Tablici 2, najviša prosječna ocjena ponosa na oružane snage zabilježena je 1998. godine ($M=4,3$); u sljedećem istraživanju 2002. godine njezina vrijednost bila je značajno manja ($M=3,5$), dok u novijim mjerenjima, u ožujku i listopadu 2008. godine, ta vrijednost ponovno raste ($M=3,6$ odnosno $3,7$). Ono što je zanimljivo, međutim, jest to da se usprkos relativnom porastu vrijednosti prosječne ocjene, oružane snage polako “spuštaju” na ljestvici – te su s drugoga mjesta koji su zauzimale 1998. godine, kao drugi najizraženiji izvor nacionalnog ponosa, u ožujku 2008. godine “pale” na četvrto, a u listopadu 2008. na peto mjesto. To je zapravo rezultat činjenice da se povećava postotak građana koji iskazuju ponos na hrvatska postignuća u umjetnosti i književnosti te posebice znanstvena i tehnološka postignuća – pri čemu se upravo ta dva čimbenika počinju isticati kao sve snažniji izvori nacionalnoga ponosa hrvatskih građana.

Razlike u iskazanome stupnju ponosa na oružane snage – usporedba prema sociodemografskim obilježjima

Rezultati dosadašnjih istraživanja, provedenih kako u Hrvatskoj tako i u svijetu, pokazali su da je iskazani stupanj nacionalnoga ponosa u pravilu niži kod pripadnika mlađih naraštaja, onih višeg stupnja obrazovanja te stanovnika gradskih i urbaniziranih naselja (Ferić, 2000.; Ferić i Burušić, 2004.; Dogan, 1998.; Evans i Kelley, 2002.).

Uočene bi se razlike mogle, s jedne strane, pripisati utjecaju općeg trenda modernizacije i globalizacije – koji se snažnije očituju upravo kod mlađih, obrazovanih i stanovnika urbanih naselja – te rezultiraju opadanjem tradicionalističkih, kolektivističkih, pa i nacionalnih vrijedno-

sti i osjećaja. No neke od analiza pokazale su da je učinak dobi na izraženost nacionalnoga ponosa statistički značajan čak i uz kontrolu učinka stupnja naobrazbe, stoga neki od autora (npr. Haller, 1997.; Smith i Jarkko, 1998.) nude i dodatno objašnjenje te govore o učinku “životnog ciklusa”. Autori, naime, smatraju da pozitivna životna iskustva povezana s odrastanjem i životom u nekoj državi djeluju na jačanje identifikacije s tom državom, pa i na iskazan viši stupanj nacionalnoga ponosa. Stariji ljudi, dakako, imaju više takvih iskustava nego mladi. Stoga oni postignuća svoje zemlje često doživljavaju i kao vlastita postignuća te iskazuju viši stupanj nacionalnoga ponosa nego pripadnici mlađih naraštaja koji (još) nisu imali priliku aktivnije sudjelovati u životu, rastu i razvoju svoje zemlje.

Slijedom takvih nalaza logično je pretpostaviti da bi određene razlike – s obzirom na sociodemografska obilježja ispitanika – mogle postojati i u iskazanome stupnju ponosa na oružane snage, kao jednome od sastavnih elemenata nacionalnoga ponosa.

U Tablici 4 prikazane su prosječne skalne vrijednosti i standardne devijacije po skupinama ispitanika izvedene na osnovi spola, dobi, školske spreme, visine mjesečnih prihoda i tipa naselja, te rezultati jednosmjerne analize varijance (analiza je provedena na podacima prikupljenima istraživanjem u listopadu 2008. godine; N=4000).

Tablica 4.
 Razlike u iskazanome stupnju ponosa na oružane snage utvrđene s obzirom na spol ispitanika, dob, školsku spremu, visinu mjesečnih prihoda te tip naselja u kojemu živi

	ponos na oružane snage (min. 1 – maks. 5)	
	M	st. dev.
Spol		
muški	3,7	1,20
ženski	3,6	1,14
F-omjer i značajnost:	F= 6,491; p<0,05	
Dob		
18-30 godina	3,6	1,21
31-40 godina	3,7	1,19
41-50 godina	3,7	1,16
51-60 godina	3,6	1,17
61-70 godina	3,8	1,09
70 godina i više	3,8	1,14
F-omjer i značajnost:	F=3,015; p<0,01	
Školska sprema		
niža	3,7	1,14
srednja	3,7	1,17
viša/visoka	3,6	1,20
F-omjer i značajnost:	F=3,716; p<0,05	

	ponos na oružane snage (min. 1 – maks. 5)	
	M	st. dev.
Prihodi po članu kućanstva		
do 1000 kn	3,9	1,16
1001 do 2000 kn	3,8	1,13
2001 do 3000 kn	3,6	1,16
3001 do 4000 kn	3,7	1,16
4001 do 5000 kn	3,6	1,18
više od 5000 kn	3,5	1,24
F-omjer i značajnost:	F=7,101; p<0,01	
Tip naselja		
gradska naselja	3,6	1,17
jače urbanizirana naselja	3,6	1,17
slabije urbanizirana naselja	3,9	1,14
ostala naselja	3,8	1,17
F-omjer i značajnost:	F=9,062; p<0,01	

Dobiveni rezultati pokazuju da muškarci iskazuju veći stupanj ponosa na oružane snage nego žene ($F=6,49$; $p<0,05$), te da je ponos na oružane snage značajno viši kod pripadnika starijih naraštaja (u dobi od 60 i više godina) nego kod pripadnika najmlađe dobne skupine, dakle one od 18 do 30 godina ($F=3,02$; $p<0,01$). Iskazani stupanj ponosa na oružane snage značajno se mijenja i s obzirom na stupanj naobrazbe: viši stupanj ponosa iskazuju ispitanici nižeg i srednjeg stupnja naobrazbe od visokoobrazovanih ispitanika ($F=3,72$; $p<0,05$); te ovisno o socioekonomskom statusu ispitanika (definiranom visinom mjesečnih prihoda po članu kućanstva): ispitanici nižeg socioekonomskog statusa iskazuju viši stupanj ponosa na oružane snage od ispitanika višeg socioekonomskog statusa ($F=7,10$; $p<0,01$). Konačno, razlika je utvrđena i s obzirom na tip naselja, pri čemu su isticanju višeg stupnja ponosa na oružane snage skloniji stanovnici slabije urbaniziranih naselja u odnosu na stanovnike gradskih i jače urbaniziranih naselja ($F=9,06$; $p<0,01$).

Ponos na oružane snage – usporedba s rezultatima ISSP istraživanja

Prethodno izneseni podaci (Tablica 2) govore o relativno visokom postotku ispitanika koji iskazuju ponos na postignuća Oružanih snaga Republike Hrvatske. Jasniji uvid u važnost ponosa na oružane snage kao značajnu komponentu nacionalnog ponosa hrvatskih građana moguće je dobiti usporedbom tih podataka s onima dobivenima u međunarodnim ISSP istraživanjima provedenima u 1995. i 2003. godine (Smith i Jarkko, 1998.; Smith, 2006.).

U Tablici 5 prikazani su postoci ispitanika koji su odgovorili da su “vrlo ponosni” na oružane snage svoje zemlje. Prikazani podaci ukazuju na to da, u pravilu, najviši stupanj ponosa na oružane snage iskazuju građani onih zemalja koje imaju razmjerno velike i snažne aktivne vojne sustave (SAD, Velika Britanija, Izrael, Australija), dok je ponos na oružane snage najniži u zemljama istočne Azije, zemljama bivšeg socijalizma, te dijelom zemljama zapadne Europe. Zanimljivo je, također, primijetiti da se dobiveni rezultati kreću unutar iznimno velikog raspona – pri čemu apsolutno dominiraju građani SAD-a, od kojih čak 74% izjavljuje da su “vrlo ponosni” na oružane snage svoje zemlje, dok se na samom dnu ljestvice nalazi (Istočna) Njemačka, s tek 2% građana koji iskazuju ponos na svoje oružane snage.

Ivana FERİĆ
Tomislav SMERİĆ
**Ponos na oružane
snage kao element
konfiguracije
nacionalnog ponosa**

Tablica 5.
Koliko ste ponosni
na oružane snage svoje
zemlje – podaci ISSP istraživanja

	Termin istraživanja			Termin istraživanja	
	1995.	2003.		1995.	2003.
	Postotak odgovora “vrlo ponosan”			Postotak odgovora “vrlo ponosan”	
SAD	47,0	73,5	Austrija	12,0	10,8
Izrael	-	54,3	Slovačka	9,8	9,9
Velika Britanija	45,2	49,7	Švicarska	-	9,8
Australija	-	40,4	Japan	8,2	7,6
Venezuela	-	31,3	Slovenija	16,7	7,5
Novi Zeland	29,2	29,1	Danska	-	6,7
Irska	36,7	28,4	Bugarska	19,8	6,0
Čile	-	27,7	Češka Republika	3,1	5,8
Južnoafrička Republika	-	23,6	Južna Koreja	-	5,8
Finska	-	23,4	Latvija	5,1	5,4
Kanada	20,0	22,1	Tajvan	-	4,5
Filipini	12,8	21,5	Njemačka (Zapadna)	4,8	3,7
Španjolska	11,8	13,4	Norveška	6,3	3,2
Rusija	13,2	13,4	Mađarska	4,7	3,1
Portugal	-	13,1	Švedska	4,7	2,8
Francuska	-	12,8	Njemačka (Istočna)	4,2	1,6
Urugvaj	-	12,3	Nizozemska	4,5	-
Poljska	11,3	11,2	Italija	8,4	-

	Termin istraživanja			
	X. 1998.	XII. 2002.	III. 2008.	X. 2008.
	Postotak odgovora “vrlo ponosan”			
Hrvatska	52,9	18,3	22,8	27,0

U tom kontekstu Hrvatska se, s obzirom na postotak građana koji izjavljuju da su “vrlo ponosni” na postignuća naših oružanih snaga, smješta otprilike unutar gornje trećine istraživanjem obuhvaćenih zemalja – čak i ako se u obzir uzme samo rezultat istraživanja provedenog 2002. godine (koji je vremenski najbliži drugome ISSP istraživanju provedenom 2003.), kada je postotak “vrlo ponosnih” na oružane snage bio najniži, tek 18%.

Takva predodžba o Oružanim snagama Republike Hrvatske u hrvatskoj javnosti, na koju upućuju nalazi istraživanja, po nekim je svojim obilježjima, bez obzira na naglašene nacionalne društveno-povijesne i geopolitičke specifičnosti hrvatskoga konteksta, karakteristična i za društveno prepoznavanje položaja vojnih struktura u drugim suvremenim posthladnoratovskim, “postvojnim” društvima “bez rata” (vidi Smerić, 2005., 518-526).²

RASPRAVA

Nacionalni ponos dijelom je odraz nacionalne povijesti, a stvaranje države i borba za vlastitu nacionalnu neovisnost

2 Riječ je o društvima u kojima se odnos (prividno) kontradiktornih procesa militarizacije i demilitarizacije mijenja, a oni se na planu različitih društvenih struktura odvijaju simultano – tako se na primjer militarizacija elitne politike ili ekonomske strategije odvija ruku pod ruku s demilitarizacijom “svakodnevnog” života. S jedne strane raste izdvojenost (tehnološke, ali i političke) aktivnosti “ratnih priprema” i “vojnih struktura” iz matice društvenog života, što rezultira parcijalnom demilitarizacijom društava. No, s druge strane, takva rastuće demilitarizirana društva postoje u još uvijek visokomilitariziranom svijetu nacija-država, koje, iako redefiniiraju karakter vojne participacije svojih državljana, ne odbacuju koncept nacionalnih interesa, kao ni mogućnosti njihova ostvarivanja vojnom mobilizacijom. To je istodobno i razlog zbog kojeg vojne institucije i vrijednosti zadržavaju važnost. Njihova relativna institucionalna marginalizacija obilježena je paradoksom – naime, “iako oružane snage (i nadalje) troše velike ekonomske resurse te raspolažu ekstremno smrtonosnim sredstvima nasilja, one čine sve manji i izoliraniji dio društava kojima pripadaju” (Shaw, 1991., 134-135). Stajalište javnosti prema vojsci u takvim se suvremenim društvima mijenja te za razliku od (ideal-tipiski pojednostavljenog) stajališta nekritičkog “pružanja potpore”, karakterističnog za epohu “klasičnog” ili “masovnog militarizma” (u kontekstu uspona nacionalne države, nacionalizma, “naoružanog naroda” i opće vojne obveze), ono postaje “skeptičnije” i/ili “ravnodušnije” (Moskos, 1992.; Moskos i sur., 2000.) – osobito u mirnodopskim razdobljima.

čimbenici su koji u značajnoj mjeri mogu pridonijeti njegovom jačanju. U prilog takvoj postavci idu i rezultati dosadašnjih istraživanja, koji pokazuju da je nacionalni ponos u pravilu viši u zemljama koje imaju snažnu tradiciju borbe za vlastitu neovisnost i ojačanu svijest o izgrađivanju nacije u neovisnom društvu (Smith i Jarkko, 1998.; Smith i Kim, 2005.). No, nacionalni se ponos temelji i na ekonomsko-političkim značajkama zemlje, odnosno javnom opažaju opće društvene situacije u pojedinom trenutku, a loši se potezi vlade, trajnije ekonomske poteškoće i neriješeni društveni problemi mogu očitovati i u negativnijem raspoloženju javnosti i u slabljenju osjećaja nacionalnoga ponosa.

Osnivanje Oružanih snaga Republike Hrvatske, kao jedne od formativnih institucija suvremene hrvatske države, u ratnom je kontekstu bilo obilježeno masovnom izravnom i neizravnom participacijom građana. Niz promjena u poratnome razdoblju bitno je promijenio društveni status i institucionalna obilježja oružanih snaga, pa je time utjecao i na oblikovanje referentnih javnih predodžbi. Poratna opća društvena demilitarizacija, promjene na planu civilno-vojnih odnosa (izgradnja demokratskog modela civilnog nadzora oružanih snaga), napredak ostvaren na području uključivanja zemlje u sustave kolektivne sigurnosti (političko-vojne integracije i frekventnije sudjelovanje Oružanih snaga Republike Hrvatske u međunarodnim vojnim misijama), znatne transformacije vojnoga organizacijskog formata (smanjivanje brojčanog sastava i profesionalizacija) te promjene modela vojne participacije državljana (suspenderanje obveznog služenja vojnog roka) zasigurno su neki od čimbenika koji su bitno odredili aktualno raspoloženje javnosti prema oružanim snagama, što treba imati na umu pri evaluaciji i interpretaciji prezentiranih rezultata istraživanja.

Hrvatska je 1995. godine izborila pobjedu u teškom ratu za vlastitu nacionalnu neovisnost i stvaranje vlastite države, a ta je borba imala odraz i na osjećaj pripadnosti i zajedništva i, dakako, nacionalni ponos. Godine 1998. – iz koje potječu prvi od niza podataka analiziranih u ovom radu – značenje oslobođenja i reintegracije okupiranih hrvatskih područja (a posebno vojno-redarstvenih akcija “Bljesak” i “Oluja”, koje su bile iznimno pozitivno vrednovane u hrvatskoj javnosti), bilo je još vrlo snažno u percepciji građana Hrvatske (Lamza Posavec i sur., 1998.). Ta se činjenica očitovala u općem osjećaju nacionalnoga ponosa, ali i mnogo snažnije u stupnju ponosa koji su građani Hrvatske iskazali prema postignućima oružanih snaga – 1998. godine čak je 83% ispitanika izjavilo da je ponosno na naše oružane snage.

U istraživanju provedenome 2002. godine (Lamza Posavec i sur., 2003.) zabilježene su određene promjene u vrednovanju opće društvene situacije u odnosu na prethodno razdoblje, a uočeno je da je – uz iskazano negativnije raspoloženje javnosti te porast društvenoga pesimizma – došlo i do određenoga slabljenja osjećaja nacionalnoga ponosa, posebno na dimenzijama vezanim uz njegove ekonomsko-političke čimbenike. Značajan pad te je godine zabilježen i u iskazanome stupnju ponosa na oružane snage, što se dijelom moglo obrazložiti psihološkim razlozima uvjetovanim samim protokom vremena od završetka rata, ali i promjenom odnosa tadašnje hrvatske vlasti u odnosu na Domovinski rat i njegove sudionike (svojevrsnom krizom civilno-vojnih odnosa),³ kao i učincima početka djelovanja Haškog suda.

Noviji podaci, dobiveni istraživanjima provedenima u 2008. godini, ukazuju na to da glavni percipirani problemi Hrvatske i dalje pripadaju domeni socijalne politike i egzistencijalnih pitanja građana, pri čemu se posebice ističu: nizak životni standard, nezaposlenost i općenito loše gospodarske prilike u Hrvatskoj (Brajša-Žganec i sur., 2008.). Nezadovoljstvo javnosti načinom rješavanja temeljnih društvenih problema zemlje odražava se, kao i u prethodnim razdobljima, i na iskazani stupanj nacionalnoga ponosa – pri čemu su postignuća zemlje na političko-gospodarskom planu ponovno procijenjena slabije nego ona na kulturno-povijesnome. Ipak, u cijelosti gledano, stupanj nacionalnog ponosa zabilježen u istraživanjima 2008. godine viši je od onoga u 2002. godini, što bi ukazivalo na to da je i javna percepcija pojedinih aspekata društveno-političkoga djelovanja, kao i javno vrednovanje aktualnoga stanja u Hrvatskoj, pozitivnije nego u prethodnim razdobljima.

U skladu s tako dobivenim podacima koji upućuju na opći porast stupnja iskazanoga nacionalnog ponosa hrvatskih građana, u istraživanjima 2008. godine zabilježen je i znatno veći postotak ispitanika koji izjavljuju da su ponosni na postignuća naših oružanih snaga. Rezultati istih istraživanja ujedno pokazuju i to da su Oružane snage Republike Hrvatske (odnosno “vojska”), uz crkvu i školu (školski sustav) institucije kojima hrvatska javnost poklanja najviše povjerenja (Smerić i sur., 2008.; Brajša-Žganec i sur., 2008.), što bi moglo značiti da većina ispitanika vje-

3 Za karakter civilno-vojnih odnosa u postizbornom razdoblju (nakon 2000.) indikativna je primjerice i pojava otvorenog pisma javnosti dvanaestorice generala iz rujna 2000. godine.
<http://www.hrt.hr/arhiv/2000/09/28/HRT0030.html> (21. 5. 2009.)

ruje kako upravo te institucije najviše pridonose dobrobiti Hrvatske i njezinih građana.

Utvrđene razlike u stupnju iskazanoga ponosa na oružane snage – s obzirom na proučavana sociodemografska obilježja ispitanika – u skladu su s polaznim pretpostavkama utemeljenima na podacima utvrđenima prijašnjim istraživanjima, a koji se odnose na razlike u iskazanome nacionalnom ponosu općenito. Tako je utvrđeno da je ponos na oružane snage niži kod pripadnika mlađih naraštaja, onih višeg stupnja obrazovanja te stanovnika gradskih i urbaniziranijih naselja. Jedini čimbenik za koji je uočeno da utječe na razlike u izraženome ponosu na oružane snage, a koji se u pravilu ne pokazuje značajnim pri proučavanju razlika u izraženosti nacionalnoga ponosa, jest spol. Ipak, zabilježena razlika koja govori o tome da muškarci iskazuju veći stupanj ponosa na oružane snage od žena ne iznenađuje uzme li se u obzir podatak na koji se učestalo nailazi u istraživanjima društveno-političkih stavova, a koji upućuje na to da muškarci općenito više nego žene podržavaju vojnu politiku i vojne programe, a i češće su sami sudionici rata i ratni veterani (Butler i Johnson, 1991.; Smith i Jarkko, 1998.).

Valja napomenuti da sama veličina i snaga vojnog sustava države može biti značajan, ali nije i presudan element u oblikovanju ponosa na oružane snage, pa i nacionalnoga ponosa. Slikovit primjer toga jest Njemačka, kao zemlja čija je vojska danas jedna od najbolje uvježbanih i opremljenih u zapadnoj Europi, a u kojoj istodobno tek vrlo malen postotak građana iskazuje ponos na oružane snage.⁴

Isto tako, ne treba zaboraviti da građani svoje procjene pojedinih aspekata društvenoga i društveno-političkog djelovanja temelje, između ostalog, i na količini predočenih im objektivnih pokazatelja – uspoređujući svoja očekivanja s realnim stanjem. Bolja informiranost građana o značajnim postignućima zemlje u pojedinim specifičnim područjima rezultira u pravilu pozitivnijim stavom koji se odražava i kroz viši iskazani stupanj ponosa (što se dobro može vidjeti na primjeru znanstvenih i tehnoloških postignuća koja se – dijelom zahvaljujući i sve boljoj informiranosti javnosti – počinju isticati kao sve snažniji izvor nacionalnoga ponosa hrvatskih građana).

Stoga bi u daljnjem oblikovanju javne percepcije oružanih snaga te osnaživanju pozitivnog stava društva prema

⁴ Taj se podatak sustavno potvrđuje u istraživanjima nacionalnoga ponosa u Njemačkoj, a autori ga u pravilu pokušavaju povezati s traumatskim povijesnim iskustvom Njemačke ne samo kao gubitnika već i glavnog začetnika Drugoga svjetskog rata (Haller, 1997.; Smith i Jarkko, 1998.).

Hrvatskoj vojsci kao instituciji i društvenom sudioniku – a koji će se posredno moći bilježiti i u iskazanome stupnju ponosa na oružane snage – jednu od ključnih uloga valjalo pridati upravo pravodobnom i točnom informiranju javnosti o zadaćama i razvoju oružanih snaga.

Naime, u godinama neposredno nakon Domovinskoga rata stvaranje samostalne i međunarodno priznate Hrvatske te oslobađanje okupiranih hrvatskih područja uvjerljivo su dominirali i bili isticani kao glavna postignuća zemlje, što se snažno očitivalo i na iskazanome ponosu na oružane snage. U poratnome se pak razdoblju Hrvatska vojska suočila sa specifičnim problemima vezanim uz krizu procesa restrukturiranja i promjenama zadaća oružanih snaga, koji su dodatno bili opterećeni interesnim konfliktima u procesu institucionalizacije civilno-vojnih odnosa, ali i dvojbama u odnosu na konceptualizaciju budućeg razvoja oružanih snaga (Smerić, 2001.). Tadašnji, specifičan odnos društva prema braniteljima i vojsci, te selektivno isticanje negativnih pojava u vojsci u medijima, utjecali su dijelom i na oblikovanje javnoga mnijenja – što se može iščitati i iz podataka koji govore o značajnome padu iskazanoga ponosa na postignuća oružanih snaga, zabilježenom u tome razdoblju.

U novije vrijeme, međutim, uspješno započet proces transformacije društvene uloge vojske i vojne profesije, stvaranje nove tehničke strukture, kao i izgrađivanje i modernizacija Hrvatske vojske imaju sve pozitivniji odjek u javnoj percepciji postignuća oružanih snaga, što zasigurno može biti od koristi ne samo u daljnjem planiranju i razvoju sektorskih strategija već i u oblikovanju identiteta Oružanih snaga Republike Hrvatske kao važnom elementu nacionalnoga ponosa hrvatskih građana.

- BRAJŠA-ŽGANEC, A., BRKLJAČIĆ, T., BURUŠIĆ, J., ČENGIĆ, D., FRANČIĆ, R., FERIĆ, I., KALITERNA LIPOVČAN, LJ., LAMZA POSAVEC, V., MARIČIĆ, J., MIŠETIĆ, A., ŠTAMBUK, M., SABOTIĆ, I., SUČIĆ, I., ŠAKIĆ, V., ŠVERKO, I. (2008.), *Pilarov barometar hrvatskog društva / Jesen 2008. Stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- BUTLER, J. S., JOHNSON, M. A. (1991.), An overview of the relationships between demographic characteristics of Americans and their attitudes towards military issues, *Journal of Political and Military Sociology*, 19: 273-291.
- DOGAN, M. (1998.), The decline of traditional values in Western Europe: Religion, nationalism, authority, *International Journal of Comparative Sociology*, 39 (1): 77-90.
- EVANS, M. D. R., KELLEY, J. (2002.), National pride in the developed world: Survey data from 24 nations, *International Journal of Public Opinion Research*, 14 (3): 303-338.
- FERIĆ, I. (2000.), Neke sociodemografske i kontekstualne odrednice nacionalnog ponosa, *Društvena istraživanja*, 48-49 (4-5): 545-565.
- FERIĆ, I., BURUŠIĆ, J. (2004.), Stabilnost nacionalnog ponosa: usporedba godine 1998. i 2002., *Društvena istraživanja*, 71 (3): 423-438.
- HALLER, M. (1997.), *National identity and national pride in comparative perspective*, Paper presented at the 3rd Conference of the European Sociological Association, 27-30 August 1997, University of Essex.
- HALLER, M., YUCHTMAN-YAAR, E. (1992.), *International Social Survey Programme – National Identity, Round I.: Questionnaire*, Köln, Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung.
- HJERM, M. L. (1998.), National identities, national pride and xenophobia, *Acta Sociologica*, 41: 335-347.
- INGLEHART, R. (1990.), *Culture shift in advanced industrial society*, Princeton University Press.
- KELLEY, J., EVANS, M. D. R. (1998.), Sources of national pride, *Australian Social Monitor*, 1: 23-30.
- LAMZA POSAVEC, V., FERIĆ, I., RIHTAR, S. (2003.), *Javno mnijenje Hrvatske / studeni-prosinac 2002., Glasčko raspoloženje javnosti, opažaj opće društvene situacije, stavovi prema hrvatskoj vlasti, strankama i političkim akterima*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- LAMZA POSAVEC, V., MILAS, G., RIHTAR, S., RIMAC, I., FERIĆ, I. (1998.), *Javno mnijenje Hrvatske / listopad 1998.*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

- MEYER, J. W., BOLI, J., THOMAS, Ge. M., RAMIREZ, F. O. (1997.), World society and the nation-state, *American Journal of Sociology*, 103: 144-81.
- MOSKOS, C. C. (1992.), Armed forces in a warless society, u: Kuhlman, J. i Dandeker, C. (ur.), *Armed forces after the cold war*. Munich: German Armed Forces Institute for Social Research (SOWI), 13-23.
- MOSKOS, C. C., WILLIAMS, J. A. i SEGAL, D. R. (ur.) (2000.), *The postmodern military. Armed forces after the cold war*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- ROSE, R. (1984.), National pride: Cross-national surveys, *Studies in Public Policy No. 136*, Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow.
- ROSE, R., HAERPFER, C. (1998.), New Democracies Barometer V, *Studies in Public Policy No. 306*, Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow.
- SHAW, M. (1991.), *Post-military society. Militarism, demilitarization and war at the end of the twentieth century*. Philadelphia: Temple University Press.
- SMERIĆ, T. (2001.), Društveni ugled časničke profesije u Hrvatskoj – pogled iznutra, *Polemos*, 4 (2): 11-31
- SMERIĆ, T. (2005.), *Sparta usred Babilona? Sociologijski aspekti vojne profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- SMERIĆ, T., MIŠETIĆ, A., RIHTAR, S. (2008.), *Hrvatska vojska – hrvatsko društvo. Stavovi hrvatske javnosti spram Hrvatske vojske*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- SMITH, T. (2006.), *National pride in specific domains*, GSS Cross-national Report No. 27, National Opinion Research Center, University of Chicago.
- SMITH, T., JARKKO, L. (1998.), *National pride: A cross-national analysis*, GSS Cross-national Report No. 19, National Opinion Research Center, University of Chicago.
- SMITH, T., KIM, S. (2005.), *National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04*, GSS Cross-national Report No. 26, National Opinion Research Center, University of Chicago.
- VRESK, M. (1982.-83.), Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine, *Radovi GO*, br. 17-18, Zagreb.